

ישיבת שעלבים (ע"ר)
Yeshivat Sha'alvim

והגדת לבנוך

מאמרים לחג הפסח מבית מדרשה
של ישיבת ההסדר שעלבים

בס"ד ניסן תשע"ה

לידידי הישיבה שלום וברכה,

רבים מן המפרשים דנו בשאלה מדוע נדרשו עשר מכות דווקא להוצאת בני ישראל ממצרים, וכי לא די היה במכה אחת מכרעת כדוגמת מכת בכורות בה וודאי היו המצרים משחררים את ישראל במהרה? רבות הן התשובות אולם אחת המרכזיות שבהן היא האומרת שבני ישראל היו צריכים לעבור תהליך הכנה כדי שבשעה שיצאו ממצרים יהיה להם את הכוח והכלים לתרגם את העבודות לפרעה לכדי עבודת ה'. לו הייתה רק מכה אחת ויחידה, לא היה בה בכדי להוות הכנה ובני ישראל כעבדים שבורים ורצוצים היו שואפים לחופש פשוט ולא היו מגיעים לדרגה אליה הגיעו בהר סיני בו אמרו "נעשה ונשמע". מסיבה זו הייתה דרושה להם הכנה, למרות שהכנה זו האריכה את התהליך ועיכבה את היציאה ממצרים.

ליל הסדר הוא ליל אמונה. ליל הסדר, לילה שכל מטרתו לחזק בנו את הזהות של עבד ה' ואת הרצון להקדיש את כל חיינו לעבודת ה'. אי לכך, גם אנו כפרט וככלל זקוקים להכנה לליל הסדר.

בערב ראש חודש ניסן התכנסנו, תלמידי הישיבה ורבניה יחדיו, לערב מרום שכולו הכנה העוסק בתכני ההגדה, פירושים ומסרים. כל אחד מהרבנים התייחס וביאר קטע מסוים מתוך ההגדה ובדרך זו כל תלמיד ותלמיד כפרט והישיבה ככלל, הכנו עצמנו ללילה גדול זה.

רצינו לשתף אף אתכם ידידי הישיבה לטעום מטעמו של ערב זה ולכן העלנו את הדברים על הכתב.

יהי רצון שנזכה כולנו לאכול מן הזבחים ומן הפסחים ולראות עין בעין בגאולה השלמה.

בברכת פסח כשר ושמה!

הרב יחזקאל יעקבסון - ראש הישיבה

הרב מיכאל ימר - סגן ראש הישיבה

קדש ורוח - לפסוח על השלב הראשון

הרב אריה ליבוביץ

ההנהגה הקבועה בעולמנו היא שהקב"ה משפיע עלינו משמים רק לאחר שאנו עושים לעברו את הצעד הראשון. כלומר, בדרך כלל אנחנו חייבים לעבוד, לעשות את החלק שלנו, ורק ע"י ההשתדלות שלנו, אנו ראוים לקבל ברכה ושפע מהקב"ה. חז"ל מדגישים יסוד זה כמה וכמה פעמים בדבריהם וכותבים ש"אתערותא מלעילא", כלומר ההתעוררות של השפע מהקב"ה אלינו, אינה באה אלא לאחר "אתערותא מלתתא" - ההתעוררות מצדנו.

אולם, בעת השעבוד במצרים בני ישראל ירדו ברוחניות והגיעו לרמה כל-כך נמוכה, עד שכמעט איבדו את כל מעלותיהם שטבעו בנפשם האבות הקדושים - אומה בעת הינקות. שכולים מזכויות, עמדו ישראל בדרגה המ"ט של הטומאה, ולא היה בהם כוח לעורר שפע מלמעלה. בחסדו הגדול, הקב"ה נטה מהנהגתו הקבועה, והעניק לנו "אתערותא מלעילא" בלי שום "אתערותא מלתתא" שקדמה לה. "אתערותא מלעילא" זו באה לביטוי והתגשמה באמצעות המכות, והתחילה תהליך שנקודת השיא שלו היא יציאת מצרים וקריעת ים סוף. אמנם, אחרי שהתהליך התחיל, גם בני ישראל עשו מעשים מצידם והשתדלו במצוות מילה וקרבן פסח, אולם כל זה היה רק כתגובה לאתערותא שבאה ממעל בחסד גמור ובלי שום מעשה שיצדיק מצידנו להמשיך השפע משמים. יוצא אפוא כי יציאת מצרים היוותה שינוי מההנהגה הקבועה, ובאה לעולם ע"י "אתערותא מלעילא" ולא ע"י "אתערותא מלתתא".

נראה שיסוד זה מתבטא גם בנוסח התפילות של שבת. בתפילה אנו מזכירים ששבת היא "זכר ליציאת מצרים". מילים אלו קשות להבנה, מכיוון שידוע ששבת היא "זכר למעשה בראשית". אם כן, למה לציין את יציאת מצרים בהקשר של שבת? אולם לפי היסוד שהוזכר הכל מובן. בעידן זה של בריאת העולם, לא היה שום יצור שיהיה אפשר למשוך אליו מטה את השפע של הקב"ה. בדומה ליציאת מצרים, גם בריאת העולם הייתה כל כולה "אתערותא מלעילא", בניגוד להנהגה הקבועה.

על פי יסוד זה יש להבין את הסימנים הראשונים של הסדר - קדש ורחץ. בפסח אנחנו זוכים לפסוח ולקפוץ מעבר לשלב הראשון. אנחנו זוכים להארה גדולה של קדושה מהקב"ה, בלי שום מעשה מצדנו, ורק אח"כ אנו חייבים להגיב במעשים שלנו. ולכן קודם כל "קדש", שבו אנו מקבלים קדושה מהקב"ה, ורק אח"כ "ורחץ", בו אנו עושים טהרה מצדנו. זה לשון רבי חיים טירר מצ'רנוביץ' בספרו "סידורו של שבת": "זוה קדש ורחץ, שתחלה האיר אור הקדושה וקידש את ישראל בקדושתו ואח"כ ורחץ שצוום לרחוץ ולטהר עצמם" (ח"א, שורש ז, ענף ב)

כרפס - יגון ושמחה

הרב דוד ליבון

בתחילת הסדר אנחנו עושים טיבול ראשון בכרפס. ההלכות של הכרפס הן הלכות פשוטות: לוקחים ירק וטובלים אותו במי מלח. רצוי לאכול פחות מכזית כרפס. הטעם לתקנת הכרפס הוא כדי שהתינוקות ישאלו מה נשתנה. אמנם, הובאו כמה הסברים למהות עניינו, והם הולכים לשני כיוונים שונים: על הצער או על החירות, לגנות או לשבח.

המילה כרפס מורכבת מאותיות ס' פרך, דהיינו, זכר לעבדות שישים ריבוא ישראל שעבדו עבודת פרך. בעל ה"אורחות חיים", אחד מהראשונים, אמר שהעבדים במצרים חבשו את הפצעים שלהם בירקות, וכזכר לכך אנו לוקחים ירקות כדי להעלות על ליבנו את צער העבדות. הסבר זה עולה יפה עם טבילת הכרפס במי מלח, זכר לדמעות של ישראל במצרים.

מצד שני, היו שאמרו שטיבול הכרפס הוא כדרך מלכים, להראות כבני חורין. בסעודות גדולות היו נוהגים בני מלכים לאכול בתחילה מתאבנים, ולאחר מכן את המנות העיקריות. מכיוון שכך גם אנחנו אוכלים ירק לפני תחילת הארוחה בכדי לנהוג דרך חירות.

ידועה השאלה האם צריך לאכול את הכרפס בהסבה או לא. בסוגיה זו אין הכרעה הלכתית, וישנם שני מנהגים בהתאם לשתי הגישות שראינו: אם הכרפס הוא מעניין החירות, אזי צריך להסב כדרך בני חורין, ואם הוא מעניין העבדות, אזי אין להסב באכילתו.

הראשונה, של כותנת יוסף, צריך לבוא על ידי טבילת דם שנייה, בקרבן פסח. אבל, אומר הבן איש חי, התיקון בקרבן פסח הוא אך ורק אם עושים "אגודה". אם כלל ישראל מאוגדים ומאוחדים, והם עם אחד בלא שנאת חינם, זהו תיקון של שנאת החינם.

בליל הסדר יש עוד הרבה עניינים של רעיון החסד והצדקה. המצה היא לחם עוני, "מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה" (פסחים קטז ע"א). כשאנחנו אוכלים את המצה כדי להרגיש מה זה להיות עני, להזדהות איתו, אנחנו צריכים גם לעזור לו ולהזמין אותו לסעודה, "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. כל דכפין ייתי וייכל, כל דצריך ייתי ויפסח". שנאת חינם ושנאת האחים גרמה לגלות מצרים וגם לחורבן בית המקדש והגלות הנוכחית, ולכן בליל הסדר אנחנו באים לתקן זאת על ידי מעשה של צדקה וחסד, ואחדות עם ישראל.

בהמשך לכך, אחרי הכרפס בא ה"יחין". אומר האלשיך, בביאורו לקטע הזה, שאם מסתפק האדם במאכלי ירק כמו הכרפס, ומסתפק במועט ולא יהא להוט אחרי מותרות ומעדנים, אז יוכל לחלוק לחמו גם עם אחרים העניים. זהו העניין של ה"יחין", לחלק את האוכל שלי לשניים: חלק אחד אני משאיר אצלי, ואת החלק השני אני גותן לעני. ומעניין להבחין שדווקא את החלק הקטן יש להשאיר אצלך ואילו החלק הגדול הוא החלק שיש לתת לעניים.

בליל הסדר אנחנו כאילו חיים בשני מימדים של זמן, עבר ועתיד, חוץ מחיי ההווה. במשך כל הסדר אנחנו בעצם מסתובבים בשני הזמנים האלה, הגלות למצרים והגאולה ממצרים, הגלות שאנחנו נמצאים בה עכשיו והגאולה העתידה ממנה. במימדים האלו יש את העבודות ואת החירות, היגון והשמחה, האבל והיום טוב, האפילה והאור הגדול, השעבוד והגאולה.

גם במצה מצאנו את שני העניינים המנוגדים הללו יחד: מצד אחד המצה היא מזון עבדים, "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים", זה לחם העוני שאכלו אבותינו במצרים כשהיו עבדים, ומצד שני היא גם סמל לחירות, "על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים, הקדוש ברוך הוא, וגאלם".

יוצא אפוא שכשם שאנו מציינים את שני העניינים יחדיו בכרפס, כך גם אנו עושים סימן במצה. אנו אוכלים מנה ראשונה כמו מלכים, עם ירקות שבהם חבשו אבותינו את פצעיהם. יש כאן את השמחה, באכילה כדרכם של בני מלכים, יחד עם היגון, בזכירת שישים ריבוא בעבודת פרך ובדמעות של מי מלח.

עיניים לא רק מזילות דמעות, הן גם רואות. עצם העובדה שאדם יכול להזיל דמעות, לבכות על העבר, מראה שיש לו גם עיניים לראות בהן את העתיד. אבל בלילה הזה לא מספיק רק להיזכר באותן הדמעות, אלא צריך גם להרגיש אותן, לטעום אותן. כל אדם חייב לראות את עצמו כאילו הוא יצא מצרים. זהו הרעיון באקט הזה של טבילת הכרפס במי מלח, לטעום את מי המלח של דמעות שישים ריבוא היהודים שעבדו עבודת פרך במצרים.

הסבר נוסף שכתבו הוא שאותיות הכרפס מרמזות על כתונת הפסים של יוסף, וגם על ה"חור כרפס ותכלת" (אסתר א, 1) שבמשתה אחשוורוש. הכרפס הוא מעניין הבגדים, ובמיוחד כתונת הפסים של יוסף שהייתה ההתחלה והסיבה לגלות מצרים, בכך שעוררה שנאת חינם בין האחים. לכן אנחנו נזכרים דווקא בכרפס בהתחלת הסדר, לזכור את השורש של הגלות.

מעיר הבן איש חי דבר נפלא. הוא אומר ששתי הפעמים הראשונות שהמילה "טבל" מופיעה בתורה הן בכתונת הפסים ובפסח מצרים. "ויטבלו את הכתנת בדם" (בראשית לו, לא) זו הפעם הראשונה, והפעם השנייה היא "ולקחתם אגדת אזוב וטבלתם בדם אשור בפה" (שמות יב, כב). הדבר בא להראות שהתיקון לטבילת הדם

שניסח זאת רבי יהודה הלוי: "עבדי הזמן – עבדי עבדים הם".

זו הסיבה לאמירת משפטי "הָא לַחְמָא עֲנִיא" וזו הסיבה גם לאמירתה בארמית המבטאת את המצב בגלות.

מכאן אנו באים להמשך הקטע: "כָּל דְּכַפִּין יִיתִי וְיִיכַל, כָּל דְּצָרִיךְ יִיתִי וְיִפְסַח". מה עניינו פתאום של הכנסת האורחים הזו? יתר על כן, כיצד אפשר לשתף אדם שלא היה מנוי על קורבן הפסח באכילתו והרי רק מנויים רשאים לאוכלו? (משנה, פסחים ח, ג) התשובה לכך היא שברגע שאדם יוצא מתוך ד' אמותיו האישיות ופותח אותן כלפי חוץ, ומזמין אחרים לשבת עימו, הוא כבר בן חורין. הוא מבטל את האגו שלו וחושב על טובת האחר.

יציאת מצרים היא יציאה מהמִיצרים של האדם, ממיצרי הלב, יצרים, תאוות ונטיות שפלות. מכל אלו אנו מבקשים להשתחרר ולצאת לחופשי. את היציאה הזו לחירות זכו יהודים לקיים בכל מקום, גם בגלות החשוכה ביותר.

מתוך החירות הנפשית נזכה גם להגיע לחירות גשמית וגופנית ולגאולה שלימה.

אשרינו שאנו זוכים להיות כאן בארצנו ולומר בה את ההגדה. כאן אפשר לראות במוחש איך אור הגאולה הולך ומתגלה בפועל, אך יש לדעת שרק אם נמשיך אנו לעמול על חירותנו הפנימית, תוסיף ותתגלה הגאולה ביתר עוז. "הַשְּׁתָא עֲבָדִי, לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוֹרִין".

הָא לַחְמָא עֲנִיא - חירות הלב

הרב יחזקאל יעקבסון - ראש הישיבה

את ההגדה אנו פותחים במשפט הבא: "הָא לַחְמָא עֲנִיא דִּי אֶכְלוּ אַבְהָתְנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם". מעניין להבחין שמשפט זה אינו חלק מההגדה שתיקנו לנו חז"ל והוא אינו מופיע בגמרא במסכת פסחים. מדוע אם כן התווסף ומה עניינו כמשפט הפותח של ההגדה?

נראה שאפשר לתת לזה הסבר הלכתי. "הָא לַחְמָא עֲנִיא", אותו לחם עוני הוא "לחם שעונין עליו דברים הרבה" (פסחים קטו ע"ב), כלומר על הלחם המיוחד הזה אנו עונים את ההגדה ולכן דווקא בראשיתה אנו מכריזים זאת. אולם עדיין נותר לברר מדוע אנו אומרים זאת בארמית ומה פשר סיומו של המאמר: "הַשְּׁתָא הַכָּא, לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל. הַשְּׁתָא עֲבָדִי, לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוֹרִין".

התשובה לכך היא העובדה כי משך דורות רבים היו יהודים פזורים בגלות המרה, סבלו רדיפות ומכאובים וגזירות שמד. וודאי עלולים היו הם להרגיש ניכור רב אל הגדה של פסח המעלה על נס את חירות עמנו, והרי מה להם ולחירות במצבם העגום בגלות? הדיבור על יציאת מצרים בזמני גלות הוא מעין לעג לרש. זו הסיבה שאנו פותחים במאמר "הָא לַחְמָא עֲנִיא". הוא מלמד כי החירות איננה תלויה במצב חיצוני אלא בהגדרה עצמית פנימית: "אֵין לַךְ בֶּן חוֹרִין אֵלָא מִי שְׁעוֹסֵק בְּתוֹרָה". החירות נמדדת על פי מה שמתחולל בליבו של האדם פנימה. יכול להיות שהוא חסר כל, משועבד תחת עם אחר אולם רוחו חופשית, עצמאית – הרי שבן חורין הוא. ולהפך, יכול אדם להימצא במציאות רווחת, לא חסר לו כלום, אולם רוחו משועבדת לתכתיבים חברתיים ולנושאים חומריים. וכפי

המצוות של אותו הלילה כמו שאמר רבן גמליאל כל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור."

בליל הסדר מצווה לספר לאחר באמצעות שימוש בשאלה ותשובה, לעומת זאת בכל יום המצווה היא לזכור בעצמך. בליל הסדר מצווה לספר גם בגנות, לעומת זאת בכל השנה המצווה היא לספר רק בשבח. בליל הסדר מצווה לעסוק בטעמי המצוות המיוחדות בפסח, לעומת זאת בכל השנה די בסיפור עצמו.

ההבדלים בין ליל הסדר לכל שאר השנה מבחינת זכירת יציאת מצרים ברורים לנו כעת. אולם נותר לברר מה עומד בשורשם של ההבדלים הללו, מה מסביר את ההבדלים שהוזכרו?

תשובה לכך ניתן למצוא בהקדמתו של ספר הכוזרי. בחלומו של מלך כוזר נאמר לו: "כוונתך רצויה אבל מעשיך לא רצויים". בעקבות חלומו החליט לתור אחר האמת בעולם. כחלק מהבירור שהוא עורך הוא מביא את הפילוסוף, אחר כך הוא מביא את הנוצרי ולאחר מכן את המוסלמי. אף אחד מהם לא סיפק לו מענה אמיתי לשאלותיו. בינו לבין עצמו הוא מתלבט אם להביא את היהודי מאחר והיהודים לא נחשבו והיו מאוד שפלים. בסופו של דבר הוא מחליט להביא בעקבות דברי הנוצרי והמוסלמי שייחסו ליהדות התחלה לכל הדתות.

היהודי בא ואומר לו: "אני מאמין בא-להי אברהם יצחק ויעקב, אשר הוציא את בני ישראל ממצרים באותות ובמופתים ובמסות". את תעודת הזהות של היהדות בוחר היהודי להציג כיציאת מצרים. כתגובה אומר מלך כוזר: "לא חנינם החלטתי בראשונה לא לשאול את היהודים, מדעתי כי שלשלת הקבלה אצלם נתקה מכבר ודעתם נתמעטה, כי דלותם לא הניחה להם מידה טובה. וכי לא היה לך לאמר אתה היהודי, כי מאמין את בכורא העולם ומסדרו ומנהיגו, הוא אשר בראך והוא המטריףך לחם חוקך, וכדומה מן התארים האלוהיים".

מלך כוזר טוען כנגד היהודי מדוע הוא מתחיל מן האמצע, מדוע הוא לא מתייחס לקב"ה ככורא העולם, אלא כמושיע של בני ישראל אשר הוציא אותם מארץ מצרים?

החבר עונה למלך כוזר כי בחיפושו אחר האמת הוא תר אחר דת היקשית שיש בה שכל והיגיון. אי לכך, קיים הבדל מהותי בין בריאת העולם לבין יציאת מצרים. את בריאת העולם אף אחד לא ראה. אף אחד לא יכול לספר על כך מעבר למה

מה נשתנה - ייחודו של ליל הסדר

הרב מיכאל ימר

בקריאת ההגדה אנו מקיימים מצווה מדאורייתא של "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא" (שמות יג, ח). מצווה מיוחדת לספר ביציאת מצרים ולהעלות על נס את זכרה.

על מצווה זו יש לשאול שתי שאלות. ראשית, מצוות זכירת יציאת מצרים פוגשת אותנו בכל יום בתפילה ומה ההבדל אם כן, בין המצווה היומיומית לבין המצווה שאנו מקיימים בפסח?

יתר על כן, מדוע אנו מצווים לזכור דווקא את ליל היציאה ממצרים והרי בכך עדיין לא זכו ישראל להיוולד כאומה שלמה ורק בשבועות, זמן מתן תורה, הושלמה יצירתם כאומה, והרי לא מצאנו שמצווה לזכור את ליל מתן תורה. דוגמה לדבר ניתן לקחת מאישה היוצאת מביתה ללדת אולם הלידה מתבצעת בפועל רק לאחר יומיים. התאריך אותו תזכור כל חייה הוא יום הלידה ולא יום היציאה מביתה לכיוון בית החולים.

בהגדה של פסח המאגדת את דבריו של ר' חיים מבריסק, הוא מפרט שלושה הבדלים בין המצווה בליל הסדר לבין מצוות הזכירה השייכת כל השנה:

"ונראה לומר שיש ג' חילוקים בין המצווה של זכירת יציאת מצרים להמצווה של סיפור יציאת מצרים. א) לקיים מצוות זכירה אין צורך להזכיר אלא לעצמו, אבל בסיפור יציאת מצרים המצווה היא לספר לאחר דרך שאלה ותשובה... ב) בסיפור צריך המספר להתחיל בגנות ולסיים בשבח, ולקיים מצוות זכירה סגי בזכירת יציאת מצרים לחוד. ג) מצווה לספר טעמי

שצריך האדם לראות א"ע כאלו הוא יצא ממצרים וכו' והיינוש אז הרגיש אדם בנפשו הרגש חזק שיצא מן המיצר, וכן צריך כל אדם להרגיש בכל ליל פסח כאלו הוא יצא ממצרים ולא יהיה הדבר אצלו כדבר הרגל לאכול מצה ומרור וכדומה" (פרי צדק, פסח ב).

יהי רצון שנזכה כולנו בלילה הזה לצאת לחירות מכל המיצרים ולבסס את אמונתנו בבורא עולם.

שכתוב בתורה. האדם נברא רק ביום השישי לבריאה. לעומת זאת, ביציאת מצרים היו נוכחים יהודים רבים, כולם ראו בעיניהם את הניסים והנפלאות והאמונה בה' הייתה ללא רכב. לאף אחד לא היה ספק במציאותו. ביציאת מצרים כולם קיבלו את מלכות ה'. יוצא אפוא, כי האמונה ביציאת מצרים היא בסיס לאמונה בתורה, והאמונה בתורה מולידה כמוכזן גם את האמונה בקב"ה כבורא העולם.

הדגש ששם החבר לפני מלך כוזר מסוגל ללמד אותנו על הייחודיות של ליל הסדר ועל המצווה הכל כך מיוחדת של "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ". ליל הסדר הוא בסיס האמונה שלנו. בלילה זה עלינו להרגיש את נוכחותה של השכינה ולהגיע לאמונה וודאית במציאותה. בנקודה זו טמון ההבדל בין ליל הסדר לשאר השנה.

בכל יום מצווה עלינו לזכור את יציאת מצרים, בליל הסדר המטרה היא להרגיש. לחוות את האמונה. זו הסיבה שעלינו לספר ביציאת מצרים לאחרים בצורה מעוררת וחוייתית של שאלה ותשובה. בדומה לכך זוהי גם המטרה של ההתחלה בגנות והסיום בשבח. דווקא באמצעות ההבלטה של הגנות אתה מרגיש את השמחה במעבר אל השבח, אל הגאולה. מטרת ליל הסדר היא לא ללמד לאחרים אלא להגיע לידי הרגשה אמיתית של אמונה בעצמך.

חז"ל ביטאו את ההבדל בין יציאת מצרים למתן תורה באמרם כי ביציאת מצרים ביקש הקב"ה: "קבלו מלכותי" ובמתן תורה "קבלו גזרותי" (ע"פ מכילתא שמות כ, ג). המפתח לכל הקשר שלנו עם הקב"ה הוא קבלת המלכות.

ליל הסדר ואמירת ההגדה אמורים להוביל אותנו במשך הלילה תהליך של חוויה אמיתית בקבלת מלכות ה'. אנו מתחילים זאת באמצעות השכל, דבר מתבטא בהסבה של שתי הכוסות הראשונות, ואנו ממשיכים זאת בצירוף של הרגש בשתי הכוסות האחרונות, שם כבר מרגישים את החירות, מרגישים ממש את היציאה ממצרים.

מעין דברים אלו אמר ר' צדוק הכהן מלובלין:

"ואין אומרים סתם מצה שאנו אוכלין ע"ש שלא הספיק וכו' רק דרך שאלה ותשובה, והיינו שבליילה צריכה אדם להרגיש בנפשו חדשות,

ומילא להיות עבד במקום שלך בארצך, אבל עבד "במצרים" ארץ של עבדים, ארץ של שפלות ואכזריות.

הגמרא אומרת "מתחיל בגנות ומסיים בשבח" (פסחים קטז ע"א). נחלקו רב ושמואל מהי הגנות. לפי שמואל הגנות היא "עבדים היינו". ולפי רב "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו". שני סוגים של גנות - גשמית ורוחנית. חשוב שנדע באיזה מצב עגום היו בני ישראל הן מבחינה גשמית והן מבחינה רוחנית. השאלה כיצד מסיימים גם היא תלויה בשאלה כיצד פותחים. אם הפתיחה היא "עבדים היינו לפרעה" אז הסיום צריך להיות: "ויוציאנו ה' אלוקנו משם". ואם הפתיחה היא הגנות הרוחנית "מתחילה עובדי ע"ז..." הרי שהסיום צריך להיות: "ועתה קרבנו המקום לעבודתו". כלומר, תכליתה של יציאת מצרים הוא מעמד הר סיני, כך שואל משה את הקב"ה במעמד הסנה ותשובתו: "בְּהוֹצִיאָךְ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הַהָר הַזֶּה".

נראה לומר שבין העבדות הגשמית לעבדות הרוחנית קיים קשר מהותי, לכאורה. אדם השרוי בעבדות גשמית אינו פנוי לחשיבה עצמית, וממילא הופך הוא לחסר כל מבחינה רוחנית. אולם, אין זה נכון. אדם יכול להיות עבד מבחינה גשמית אולם רוחו חופשייה, מחשבתו עצמאית ובלתי ניתנת לשבירה, גם אם גופו נשבר תחת עול המשעבדים.

כמו כן, יכול להיות מצב הפוך. יכול להיות אדם חופשי אבל רוחו משועבדת. משועבד לתפיסות עולם של אחרים, לאופנות משתנות של החברה וליצרים ותאוות. זוהי עבדות רוחנית.

ביציאת מצרים יצאנו גם מהעבדות הגשמית אך גם מהעבדות הרוחנית. "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה". בן חורין אמיתי הוא לא רק מי שקיבל את התורה, בן חורין אמיתי זה מי שגם עוסק בתורה, לומד ומעמיק בה ומפתח את רוחו באופן חירותי ובלתי מוגבל.

עֲבָדִים הָיִינוּ לְפִרְעָה בְּמִצְרַיִם - עֲבֹדוֹת גִּשְׁמִית וְעֲבֹדוֹת רוּחֵנִית

הרב יואל עמיטל

ישנן שתי נקודות חשובות הנוגעות לעריכת הסדר. האחת היא סיפור יציאת מצרים. על פי חז"ל ולאור נוסח ההגדה הסיפור הינו תיאור ההתרחשויות במצרים, את עשר המכות וכו'. אולם מה שחשוב להדגיש בו הוא הרגשת החירות שצריכה ללוות את הסיפור. "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". הנקודה שנייה היא חשיבות החינוך והסיפור לילדים, "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ". חשוב להפעיל את הילדים, לדבר איתם ולשתף אותם בהגדה.

"עֲבָדִים הָיִינוּ לְפִרְעָה בְּמִצְרַיִם". מהו עבד? עבד הוא לא אדם שעובד קשה. יש אנשים רבים שעובדים קשה מאוד והם לא עבדים. עבד הוא גם לא אדם שעושה מה שאחרים אומרים אך לא עושה את מה שהוא רוצה. כך לדוגמה אפשר הרי להגדיר חיילים רבים כעבדים, למרות שהם לא כאלה. כל חייל היה רוצה אולי לעשות משהו אחר כעת ולא לשמור, אך לא נגדיר אותו כעבד חלילה.

ההגדרה האמיתית של עבד הוא אדם שאין לו זכויות משפטיות. אדם שהוא רכוש של אדונו שיוכל לעשות בו כל מה שיחפץ והעבד לא יוכל להתלונן על כך או לדרוש את זכויותיו. "עבדים היינו לפרעה במצרים" שלוש נקודות שליליות יש כאן. קודם כל "עבדים היינו", להיות עבד משולל כל זכויות. אבל מילא להיות עבד למלך שלך, אבל עבד "לפרעה" מלך רשע ואכזר. זו צרה כפולה.

הגיע זמן קריאת שמע

הרב אלי ריון

"מַעֲשֵׂה בְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי טַרְפוֹן, שֶׁהָיוּ מְסַבִּין בְּבֵנֵי בְרַק, וְהָיוּ מְסַפְּרִים בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה, עַד שֶׁבָּאוּ תַלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם: "רְבוּתֵינוּ, הַגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחְרִית".

בפשטות הסיבה להבאת הסיפור הזה בהגדה, היא בגלל הנאמר לפני כן: "וְכָל הַמְרַבֵּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הָרִי זֶה מְשֻׁבָּח", וחמשת הזקנים הם ראייה לכך שהרי הם מספרים כל הלילה. אולם יש להעמיק בסיפור זה, מה באמת קרה שם? מדוע חמשת הזקנים היו ביחד בליל הסדר? מדוע בבני-ברק? והיכן כל התלמידים שוודאי היו רוצים להיות עם רבותיהם?

מיקום הסדר היה כאמור בבני-ברק, מקומו של רבי עקיבא. רבי עקיבא לא היה הזקן שבחבורה ולמרות זאת זכה להביאם למקומו. הרב יהודה לייב מימון העלה השערה היסטורית מאוד מעניינת ואמר שסיפור חמשת הזקנים מתרחש בזמן מרד בר-כוכבא, בחורבן בית שני. ר' עקיבא היה ה'עוזר' של בר כוכבא, הוא חשב שבר כוכבא הוא המשיח, ולכן כולם היו אצל ר' עקיבא לקבל הדרכה מה לעשות בדיוק עם המרד שמתרקם. יוצא לפי זה, כי המפגש בבני-ברק היה מפגש אסטרטגי כיצד לפעול, האם ללחום ולהצטרף למרד או שמא להימנע. השערה זו גם מסבירה מדוע התלמידים לא נכחו בשיבה גורלית זו בה היו צריכים גדולי הדור לקבל הכרעה.

רבים חולקים על ההשערה הזאת, זה מאוד ספקולטיבי, וקשה מאוד לקבל את זה מבחינה היסטורית.

הרב סולובייצ'יק מעיר הערה נפלאה על הסיפור הזה. אם השערותו של הרב מימון נכונה הרי שחמשת הזקנים לא עסקו באסטרטגיה באופן ישיר, הם כל הלילה סיפרו ביציאת מצרים, הם לא דיברו על הרומאים ועל דרכי הלחימה. מדוע? כי מסיפור יציאת מצרים הם שאבו השראה, הם שאבו הדרכה. הם עיינו והתעמקו בסיפור יציאת מצרים בכדי למצוא מענה למצב העכשווי ממנו הם חפצים להיגאל. הגאולה הראשונה היא בית אב לכל הגאולות ולכן דווקא בה חיפשו את מענותיהם.

מובא בהגדת של הרב אשר וויס סיפור על ר' יצחק לוי מברדיצ'ב על כך שהאריך בתפילת ערבית בליל הסדר. כולם כבר הלכו לביתם והחלו את הסדר. בדרכו לביתו שמע מבעד לחלון משפחה שנמצאת באמצע ההגדה בדיוק בחלק של ארבעת הבנים, ואת אב המשפחה אומר: "כנגד ארבעה בנים דיברה תורה..." וכל פעם שאמר את המילה "אחד" האריך בה (אח---ד) ואמר: "כך לימד אותי אבי שצריכים להאריך במילה אחד כמו ב'שמע ישראל'". לאמתו של דבר הוא טעה ורק ב"שמע ישראל" יש להאריך באחד מבחינה הלכתית, אולם ר' לוי יצחק, סגורון של ישראל, לקח משם מוסר ופנה אל רבש"ע ואמר: זוהי מטרת כל הלילה הזה, קבלת עול מלכות שמים, אותה מטרה של קריאת שמע! את זאת הוא למד מסיפור חמשת הזקנים בבני ברק שם לבסוף הגיעו התלמידים ואמרו להם: "רְבוּתֵינוּ הַגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחְרִית". מטרת כל הלילה היא להגיע לקריאת שמע של שחרית ולקבל עול מלכות שמים. אותו אב משפחה שהאריך באחד, אמר ר' לוי יצחק, כבר קיבל עליו עול מלכות שמים עוד באמצע הסדר, הוא הגיע לקריאת שמע של שחרית...

רק צריך לדעת איך והיכן לחפש וכיצד להעביר את המסר בצורה הנכונה. לכל בן יש תשובה אחרת, לכל בן חלק אחר בתורה שמדבר אליו ביותר. זו חכמה עליונה לדעת למצוא את החלק הנכון בתורה שיתיישב על ליבו של הנער.

בתשובה לבן החכם נאמר: "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". כיצד תשובה זו עונה לשאלתו: "מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' א-להינו אתכם?" רבים התקשו בדבר.

התשובה לכך טמונה בשאלה. לכשנתבונן בשאלת החכם נגלה שהיא לא כל כך שאלת חכם. "מה העדות והחוקים", זו לא שאלה כל כך מחושבת ועמוקה לכאורה. התשובה שאנו נותנים לו לא עונה רק על שאלתו הפרטית אלא על כל הלכות הסדר. זו ההלכה האחרונה של ערב זה. המשמעות העולה מכך היא שמספיק שהבן מראה נכונות לקבל ולשמוע, שהרי הוא שואל, גם אם זו שאלה קטנה, ואנו מצידנו מחוייבים להעניק לו את התוכן הרוחני. "הבא להיטהר מסייעין בידו".

אם עסקנו בחכם מן הראוי שנעסוק גם ברשע. כתשובה לשאלתו אומרת ההגדה: "אף אתה הקהה את שניו ואמור לו: 'בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים.' לי ולא לו. אלו היה שם, לא היה נגאל". המענה לרשע הוא מענה קשה, מתקיף, "הקהה את שיניו". ואם לא די בכך הרי שאנו מוספים ואומרים לו שאילו הוא היה במצרים, הוא היה נשאר שם ולא זוכה לצאת עם כולם. מדוע היחס הכה קשה לבן הרשע?

נראה להסביר שהמענה לרשע הוא קודם לו המסר ששאלתו היא מתריסה, "הקהה את שיניו", ואילו החלק השני של התשובה בכלל לא נועד עבורו אלא עבורנו. שמא חדר בליבנו ספק כלשהוא משאלתו של הרשע היוצא באופן חריף נגד כל מהות הלילה הזה. כנגד הספקות שלנו, אנו עונים את החלק השני של התשובה ומחזקים את אמונתנו בצדקת הדרך, אנחנו בדרך הנכונה, אילו היינו בוחרים בדרך אחרת, "לא היה נגאל".

יסוד מקביל לכך אנו מוצאים ברש"י הראשון לתורה העוסק בזכות שלנו על ארץ ישראל. רש"י אומר "כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גויים". נכון שאנחנו צריכים להודיע לכל העמים על זכותנו בארץ אולם קודם לכן חשוב שנדע אנו את האמת - "כח מעשיו הגיד לעמו". כשהאמונה תתיישב באופן מוצק בליבך תוכל גם להעבירה לאחרים.

שאלות ותשובות של בנים ואבות

הרב חיים כהן

כהקדמה לשאלות ארבעת הבנים נאמר בהגדה: "בְּרוּךְ הַמָּקוֹם, בְּרוּךְ הוּא, בְּרוּךְ שֶׁנִּתְּן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ הוּא". נשאלת השאלה כיצד הקדמה זו קשורה ל"כְּנַגְד אַרְבַּעָה בָּנִים דְּבָרָה תּוֹרָה"?

מעניין להבחין שבתוך משפט ההקדמה חוזרת המילה "ברוך" ארבע פעמים. "בְּרוּךְ הַמָּקוֹם, בְּרוּךְ הוּא, בְּרוּךְ שֶׁנִּתְּן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ הוּא". כנראה כנגד ארבעת הבנים. המסר העולה מכך הוא שעלינו לומר ברוך ה' על כל בן ובן, לא משנה האם הוא חכם, רשע, תם או שאינו יודע לשאול. קודם כל אומרים תורה לה' על נתינת הבנים, עוד לפני שאנו מתחילים לעמוד על טיבם ועל עניינם.

נושא הבנים בהגדה הוא נושא מרכזי - והגדת לבנך. אבל אולי גם חשוב לעסוק בנושא האבא. להיות אבא זה לא קל, זו עבודה גדולה. מתפקידו של האבא לתת מקום לכל בן ובן, לתת לו את הבמה, את הביטוי, את הכלים הייחודיים לאישיותו. חנוך לנער על פי דרכו. זו מלאכה לא פשוטה.

נקודה נוספת שנלמדת מארבעת הבנים בהגדה היא שלבנים יש שאלות. תמיד היו שאלות ותמיד יהיו, אבל המסר היותר חשוב הוא שהתשובות כבר קיימות בתורה. התשובה לכל בן בהגדה לקוחה מתוך פסוקי התורה. לא צריך ללכת רחוק לכל מיני הוגי דעות ופילוסופים, "כי קרוב אליך הדבר מאוד". המשנה באבות (ה, כב) אומרת: "הפוך בה והפוך בה דכולה בה", הכל נמצא תוך התורה,

לאשורו, "רואה אני את דבריך", "רואים את הקולות". אני בעצמי מבין ומתחבר למה שאני רואה, אינני נמצא בדרגת שמיעה בלבד.

שתי מערכות של הבנה אם כן קיימות באדם. הבנה המתקבלת מאדם אחר והבנה הנולדת מתוך האדם עצמו. העדיפות של ראייה על שמיעה היא ברורה, הראייה יותר אמיתית, וכדרך כלל אדם שרואה בעיניו את הדברים הם מתיישבים בליבו טוב יותר. מצד שני, קליטת הראייה היא מוגבלת - האדם יכול לראות רק מה שהוא כבר יכול להבין, מה שכבר מצוי בתוכו. אולם, באמצעות השמיעה אדם יכול לפרוץ גבולותיו, ומישהו אחר יכול לבוא ולהגיד לו: "אני יודע מה שאתה כבר ראית ומה שאתה יכול הבין. בא, אפתח עבורך את הדלת למשהו גדול יותר, משהו שאתה עדיין לא היית יכול לדעת".

החיבור בין שתי המערכות נקרא סיפור. הסיפור המסופר על ידי אדם אחר פותח עולמות ומביא אותך למקום חדש שכעת תוכל לראות. זו הסיבה שהסיפור מתבצע דווקא בליווי האביזרים, לא הסיפור עצמו, לא הזיכרון שאנו יכולים להעלות על נס גם מבעוד יום או חודש לפני שבו אני יכול להגיד לך ואתה יכול לשמוע ואתה יכול להבין, אלא דווקא סיפור ביום צאתנו ממצרים, סיפור שאתה פה עכשיו שומע ומבין ורואה בעצמך, עם מצה ומרור לפניך, ו"בעבור זה עשה ה' לי". סיפור המשלב שמיעה וראיה בצד האביזרים. מה שמיוחד בסיפור הוא שהוא מסופר כאן ועכשיו עם מצה ומרור ויחד איתם אנו מצליחים להיכנס לחוויית היציאה ולהכרה הברורה שביציאת מצרים נכחו כל הדורות וגם אנו חלק מהסיפור - "בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חִיָּב אָדָם לְרַאות אֶת עֲצָמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם, וְהִגִּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, בְּעֵבֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם. לֹא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּלִבְךָ גָּאֵל הִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲלֵא אִף אוֹתָנוּ גָּאֵל עִמָּהֶם, שְׂנֵאֲמַר: וְאוֹתָנוּ הוֹצֵיא מִשָּׁם, לְמַעַן הִבִּיא אֶתָּנוּ, לְתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם".

זה הסיפור שלנו

הרב עזרא שפירא

בהגדה אנחנו שואלים על זמן מצוות סיפור יציאת מצרים:

"יְכוּל מְרַאשׁ חוֹדֶשׁ? תְּלַמּוּד לּוֹמֵר 'בַּיּוֹם הַהוּא'. אִי 'בַּיּוֹם הַהוּא' יְכוּל מִבְּעוֹד יוֹם? תְּלַמּוּד לּוֹמֵר 'בְּעֵבֹר זֶה' - בְּעֵבֹר זֶה לֹא אֶמְרְתִּי, אֲלֵא בְּשַׁעֲרֵי מִצָּה וּמְרוֹר מִנְחִים לְפָנֶיךָ".

רבים עסקו בשאלה מה בכלל ההווא אמינא להתחיל לספר ביציאת מצרים קודם לליל הסדר. אולם, לדעתי מה שיותר קשה מההווא אמינא היא המסקנה. הרי היינו חושבים שעל דרך הפשט זוהי חובת היום, היום דווקא, ולא היום שלפני או החודש שלפני, אבל אם כן מדוע אנו זקוקים לסיוע מהמילים "בעבור זה"? מדוע חובת הסיפור תלויה באביזרים המונחים לפניך? התשובה המתבקשת לשאלה הייתה צריכה להיות לא, לא לפני חודש ולא לפני יום, אלא דווקא באותו יום בו יצאו ישראל ממצרים. אבל זו לא התשובה הכתובה. התשובה היא דווקא כשיש מצה ומרור מונחים לפניך. מדוע?

יש שתי מערכות של קליטה אצל האדם: קליטת השמיעה וקליטת הראייה. "לא הרי זה כהרי זה ולא הרי זה כהרי זה", אינה דומה שמיעה לראייה. השמיעה מתייחסת לאו דווקא למשהו שאנחנו שומעים באוזן, אלא למשהו שאנחנו מקבלים ממישהו אחר. אני שומע ממישהו אחר - אני מקבל ממישהו אחר. לעומת זאת הראייה, גם בתורה וגם בחז"ל, אינה מתייחסת דווקא למה שאנחנו רואים בעין, אלא היא מונח שמתמשים בו לדבר שאני בעצמי רואה ומבין אותו

כי גר יהיה זרעך

הרב אליעזר מאיר

”בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּטָחַתוֹ לְיִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ הוּא. שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חָשַׁב אֶת הַקֶּץ, לְעִשׂוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם, יָדַע תְּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וְעַבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה.”

הנצי"ב בפירושו הנפלא להגדה "אמרי שפר", עומד על תוכנה המיוחד של ההבטחה האלוקית. החישוב של ארבע מאות השנים יכול להתבצע בכמה אופנים, בדומה לאופני החישוב השונים של שבעים שנות גלות בבל המובאים במסכת מגילה.

כל זמן שישראל הרגישו זרים במצרים הייתה קיימת האפשרות שיצעקו אל ד' ויגאלו, אמנם אם חלילה הגלות מתחילה למצוא חן בעיניהם, הם כבר לא "גרים" אלא תושבים, אזרחים רגילים (חז"ל דרשו שמשמת יוסף פסקו מלקיים ברית מילה - שמות רבה פ"א. וכמה מתאים הדבר לדברי ה"שפת אמת" בדבר העצה שנתן ממרא לאברהם אבינו על המילה. ממרא הבין שדווקא ע"י השוני והחייץ שיווצר בין ישראל לאומות העולם יוכלו ישראל להשפיע רוב ברכה על העולם כולו ובמצרים שכחנו זאת). במצב שכזה הרי שלא יצעקו אל ד' וחלילה עלולים הם להשתקע שם. לכן מתחילה שנאה גדולה לישראל מצד אומות העולם והשעבוד הולך ונעשה קשה. שנאה זו היא תגובה טבעית של אומות העולם בכל פעם שישראל מנסים להתקרב אליהם מתוך מחשבה שוויתור על הייחודיות היהודית, הסממנים היהודיים וקיום מצוות יביאו אותנו להרגיש בבית

בקרב הגויים.

”כִּי אָנִי ה' אֶל־לְהִיכֶם הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבָלוֹת מִצְרַיִם” (שמות ו, ז) - צריך להוציא מאיתנו את הסבלנות למצרים. כך גם אמרו אחי יוסף לפרעה "ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו" (בראשית מז, ד) להיות גרים, באופן ארעי ולא חלילה לקבוע את מקומנו כאן.

אומר הנצי"ב, משמעות דברי חז"ל כי הקב"ה חישב את הקץ היא שהוא כיוון את הגאולה לזמן בו ישראל היו עלולים לאבד את ההרגשה הטבעית של הגרות, הזרות והניכור לגלות מצרים ודאג לכך שחשבון ארבע מאות השנים יסתיים ויוכלו להגאל, שהרי זו הבטחתו לאברהם אבינו: "ויאמר לאברהם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה" (בראשית טו, יג), וע"י כך יצעקו אל ד' ויצאו ברכוש גדול.

בְּאֲזְנֵי הָעַם וַיִּשְׁאַלוּ אִישׁ מֵאֵת רַעְהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רַעוּתָהּ כְּלִי כֶסֶף וְכִלְי זָהָב” (שמות יא, ב). הרי לכאורה אם יש בכך חשיבות גדולה עד כדי כך שאפילו בברית בין הבתרים אברהם מקבל הבטחה על כך, היו צריכים ישראל להיות מצווים על כך?

הרב קוק בעין אי”ה מסביר את הדברים. חז”ל מדמים את בני ישראל לאסיר היוצא מבית האסורים שברגע שהוא משתחרר כל מרצו מופנה רק ליציאה מבית הסוהר ואפילו אם אם יגידו לו שהוא יכול להתעכב בבית הסוהר ולהרוויח ממון רב, אין לו עניין בזה, חפץ הוא לנשום אוויר מחוץ לכותלי בית הסוהר כאדם חופשי כמה שיותר מהר. כך גם היה רצונם של בני ישראל לעזוב את מצרים מהר ככל האפשר. זו הסיבה שמשה היה צריך לשכנע אותם להתעכב מעט על מנת לצאת ברכוש גדול.

ומה עניינו של הרכוש? הרב קוק מעמיק ומסביר שלא די היה לשחרר את ישראל מהעבדות המצרית, הם היו צריכים גם לצאת מן המנטאליות של העבד ולשנות את צורת מחשבתם. השנים במצרים גרמו להם להרגיש נחותים ולחשוב רק על הרגע הבא, על העבודה הבאה, הארוחה הבאה אבל לא התרגלו הם לחשוב בגדול. אולם ייעודם של ישראל הוא להוות עם נבחר שמטרתו להשפיע על העולם כולו ולכן וודאי צריכים הם לחשוב בגדול כעם סגולה. אי לכך, היה חשוב שיצאו בני ישראל עם רכוש גדול ולשנות בכך את תפיסתם העצמית כעבדים. הרכוש הרב העניק להם חשיבות עצמית והשלים את המעבר המנטאלי מעבד לאדם חופשי בעל מטרה ומשמעות.

הסיבה שזה לא ניתן בתור ציווי כי המטרה אינה הכסף, הכסף הוא רק אמצעי כדי שבני ישראל יתחילו לחשוב בגדול.

הרב קוק מסביר שלכן הגמרא בברכות משווה את עם ישראל לאסיר בכלא. לאסיר אין שום ביטחון עצמי, ולא רק שקירות בית הסוהר מגבילים אותו פיזית אלא הם גם מצמצמים את שאיפותיו, את מחשבותיו ואת חלומותיו, הם לא נותנים לו לחשוב בגדול. מי לנו כאברהם אבינו שחשב בגדול וגילה את האמונה בקב”ה לבדו. אברהם, אבי האומה, מקבל הבטחה שצאצאיו עוד ייצאו ממצרים כבני אדם שחושבים בגדול ושהשנים במצרים לא פגעו ביכולתם לשמש אור לגויים כפי שהוא עצמו היה.

וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרֹכֶשׁ גָּדוֹל

הרב אריה קסמן

הקב”ה מודיע לאברהם בברית כי בתרים כי בני ישראל יהיו בגלות: **”יָדַע תְּדַע כִּי גַר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעָנוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה”** (בראשית טו, יג), ומיד לאחר מכן הוא מודיע לו: **”וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי וְאַחֲרַי כֵּן יֵצְאוּ בְּרֹכֶשׁ גָּדוֹל”**. נשאלת השאלה איזו מן נחמה היא זו? מה עומד בבסיס הידיעה המבשרת כי בני ישראל יצאו ממצרים ברכוש גדול ומה הטעם לומר זאת לאברהם אבינו במעמד זה?

אכן הבטחה זו נתקיימה וכיציאת מצרים יצאו בני ישראל ברכוש גדול כפי שנאמר: **”וַיֵּצְאוּ אֶת מִצְרַיִם”** (שמות יב, לו) – **”אמר רבי אמי: מלמד שעשאוה כמצודה שאין בה דגן. וריש לקיש אמר: עשאוה כמצולה שאין בה דגים”** (ברכות ט ע”ב). במילים אחרות, בני ישראל רוקנו את הכסף והזהב ממצרים, ושוב נשאלת השאלה מהי מהות העניין, מדוע הייתה חשיבות לכך שבני ישראל ייקחו ממצרים את הכסף והזהב.

גם בקריעת הים אנו מוצאים שבני ישראל אוספים זהב וכסף, וכפי שנאמר במדרש: **”ביזת הים גדולה משל מצרים – תורי זהב נעשה לך”** זו ביזת הים, **’עם נקודות הכסף’ זו ביזת מצרים”** (במדבר רבה יג, ב). שוב נשאלת השאלה, מדוע? מה הערך ומה המהות?

שאלה נוספת אותה יש לבאר היא מדוע בני ישראל לא מצטווים לעשות כן, מדוע אומר הקב”ה למשה לצאת ולשכנע אותם לעשות זאת מעצמם: **”דַּבֵּר נָא**

דווקא השנאה והניכור מצד האומות מבליטים את היחס המיוחד שאנו מקבלים מרבש"ע. "והיא שעמדה" - היא, אותה אהבה גדולה של הקב"ה לבניו, היא שעמדה ועומדת תמיד לזכותם.

הרב מנחם מנדל שניאורסון, האדמו"ר מחב"ד, הוסיף נדבך ואמר ש"והיא שעמדה לאבותינו ולנו" אינו עוסק רק בכלל ישראל ובברית הכרותה ביניהם לבין רבש"ע, אלא שקיימת ברית בין כל אחד ואחד מישראל עם אבינו שבשמים, כל יחיד ויחיד. לכל אדם יש אויבים משלו, יצרים, תאוות ובכלל מצבים מסוככים אליהם הוא נקלע, אבל עליו לדעת כי הקב"ה כרת ברית עם כל יחיד ויחיד מישראל מרוב אהבה ולכן הוא משגיח ומסייע גם לכל אחד מאיתנו.

והיא שעמדה - מו?

הרב יהודה טורצקי

"והיא שעמדה לאבותינו ולנו. שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם".

על דברי ההגדה המוזכרים כאן יש להעיר נקודה על דרך הפשט. "והיא שעמדה", מי עמדה לזכותם של ישראל? מי היא אותה ה"היא"? רבים מן הראשונים הסבירו ש"היא" היא ברית בין הבתרים, שם הובטח לאברהם במעמד הברית שיזכה זרעו להיגאל מן השעבוד. ברית זו גם עומדת לנו בכל דור ודור להינצל מן המבקשים לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם.

על פי האר"י ז"ל "והיא שעמדה" זה רמז לשכינה. זו הסיבה שיש חסידים שעומדים בעת אמירת שורות אלו.

אהבתו הרבה של הקב"ה לעם ישראל היא שעומדת בכל פעם לזכותנו להיגאל מן הצרות. אולם, אם אהבתו של הקב"ה אלינו כה עזה מדוע לא ליצור מצב בו לעם ישראל לא יהיו שונאים המבקשים את רעתם, כך לא יזדקק הקב"ה להצילנו בכל דור ודור. מדוע אם כן קיימת בעולם שנאה כה עזה לישראל? מדוע כה קשה להיות יהודי כאן בעולם?

רבי דוד אבודרהם כותב שדווקא בעקבות העובדה שיש הרבה אויבים לעם ישראל, אנו יכולים לזהות את השגחתו הרבה של הקב"ה עלינו ואת אהבתו.

המרור, מוכרח הוא לקשר עצמו היטב היטב אל הארת נשמתו, אל נקודת הקודש העליונה שלא תיפגם לעולם.

מבין שלושתם מדגישה התורה כי הפסח נאכל על מצות ומרורים, כלומר בפסח אנו מדגישים את הנקודה הראשונה, את הפעולה האלוקית המסמלת את האהבה לישראל ואת קדושתם הפנימית שאיננה משתנה בהתאם למעשים. הפסח גובר ועולה על המצה - המעשים, ועל המרור - השעבודים הנמוכים, וחושף את מעלתם הפנימית של ישראל ואת האהבה הגדולה של רבש"ע אותנו. וכמו כן שאת המעשים החיצוניים נדע להתאים לאור הפנימי הטבוע בנו.

הקדושה הפנימית שלנו המתגלה בפסח, מסגלת לנו את האפשרות להיקשר אל ה' באמצעות מעשינו ולשחרר את עצמנו מכל מיני שעבודים זמניים ונמוכים.

דברים אלו עומדים גם ביסוד תפיסת החירות של עם ישראל. הידיעה הברורה של הנקודה הפנימית בעם ישראל, היינו הפסח, היא הנותנת את האפשרות להבנה שיש ביכולתנו תמיד להעלות ולצמוח בצדדים הרוחניים שלנו, כפי שעולה מיסוד המצה, וכמו כן תמיד להיות בעלי בחירה חופשית ולא להיות משועבדים לאחד מכוחות שנוגדים את הקדושה שבנו, כפי שעול מהמרור.

פסח - אהבה שאינה תלוי בדבר

הרב אריה בן יעקב

”רִבֵּן גְּמֵלֵיֵאל הִיָּה אוֹמֵר, כֹּל שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֵלו בַּפֶּסַח, לֹא יֵצֵא יָדָי חוֹבְתוֹ, וְאֵלו הֵן, פֶּסַח, מִצָּה וּמְרֹר.”

יש הבדל גדול בין הפסח למצה. הפסח קרוי על שם פעולתו של הקב"ה שפסח על בתי היהודים במצרים, פעולה בה היהודים היו פאסיביים. לעומת זאת המצות קרויות על שם מעשיהם של ישראל שיצאו בחיפזון ממצרים, פעולה בה היו אקטיביים.

הצלת ישראל במכת בכורות באמצעות הפסיחה מצביעה על מעלתם הפנימית של ישראל שאיננה תלויה בבחירה ובמעשים. זוהי סגולה עליונה שגדולה מכל מעשה בחירי שנבחר. זהו גם כל סיפור יציאת מצרים שהרי ישראל היו במ"ט שערי טומאה ולכאורה לפי מעשיהם לא היה ראויים להיגאל, אולם הקב"ה גאלם מפאת מעלתם הפנימית והקדושה הטבועה בהם.

המצה לעומת זאת מצביעה על המעשים והפעולות שלנו. זו הסיבה שאנו נשמרים מהחמץ שבמעשים, מיצר הרע שלא יקלקל את מעשינו. הקשר בין הפסח למצה הוא שקדושת המעשים מביאה לידי ביטוי את הקדושה הפנימית הטבועה בנו.

המרור, המרירות היא העבדות, שפעמים היא חיצונית, כמו אדונים קשים, ופעמים היא פנימית כמו יצר הרע. גם המרור נאכל עם הפסח סוד אור הקודש העצמי, סגולת הנשמה. כי בשעה שניגש אדם לטפל בצדדיו השפלים, סוד

הרב ברויאר, בספרו "פרקי מועדות" (חלק א' עמ' 361-461), משאיר את המרור כפשוטו. המרור אכן מסמל את העבדות, השעבוד והקושי אולם דווקא כשהוא מגיע לבדו. לעומת זאת כשהוא מתלווה אל המצה והפסח הוא מקבל משמעות אחרת לגמרי. אכילת המרור בתוך הסעודה מעניקה לו טעם מיוחד.

כך יש להסתכל על השעבוד במצרים. אם נתבונן בו לבדו, על הסבל ועל עבודת הפרך בו היו שרויים היהודים זה יראה לנו נורא ואיום. אולם לכשנתבונן בו מתוך ראייה רחבה לאחר מעשה, לכשנראה את כל התהליך, נוכל לעמוד גם על הברכה שהייתה בשעבוד, נוכל לעמוד על פשרו של המרור. הסבל שעברו ישראל במצרים לא היה לחינם, הייתה לו מטרה.

דברים דומים אמר ה"שפת אמת" (ויקרא תרל"א ד"ה 'מרור זה'). אנו מודים לקב"ה על שהוציא אותנו ממצרים אולם אם נחשוב על כך, הרי הקב"ה גם הכניס אותנו לשם, אז על מה התודה? היה עדיף שלא יכניס וממילא לא יהיה צורך להוציא. התשובה לכך לפי השפת אמת היא שהיה צורך להכניס אותנו למצרים. ממצרים יצאנו לא כפי שנכנסו. יצאנו אחרים לגמרי. למדנו המון דברים, למדנו מהו סבל, דאגה, רעות, ענווה, יחס לחלש ולגר, וכשיצאנו, יצאנו ברכוש גדול, לא רק של ממוץ. ובכלל, את המאורע הגדול של יציאת מצרים לא יכולנו לקבל בלי שעבוד מצרים.

התודה לרבנו של עולם היא על הכניסה למצרים ממש כמו שאנו מודים לו על היציאה משם. זהו פשרו של המרור. בפני עצמו הוא מר, אך כחלק מהסעודה יש לו משמעות רבה. מתוך המרירות מתעצמת גודל הישועה.

מָרֹר זֶה שְׁאָנוּ אוֹכְלִים, עַל שׁוֹם מָה? - חתיקות המרור

הרב משה גנץ

יחד עם קרבן הפסח מצווה התורה לאכול גם מצה ומרור: "ומצות על מררים יאכלהו" (שמות יב, ח). מהו תפקידו של המרור?

"אור החיים" הקדוש מעניק לו פשר מופלא. דרכם של אנשים חשובים בסעודתם לאכול דברי מאכל קטנים המגבירים את התיאבון לקראת המאכלים המרכזיים והדשנים. מנה ראשונה בשביל לפתוח את בני המעיים. זהו תפקידו של המרור לדבריו. הכיצד? הרי: "מרור זה שאנו אוכלים, על שום מה? על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים, שנאמר: 'וימררו את חיהם בעבדה קשה, בחמר ובלבנים ובכל עבדה בשדה את כל עבדתם אשר עבדו בהם בפרך'" (הגדה של פסח ע"פ פסחים קטז ע"ב).

לפי דברי אור החיים הקדוש אכילת המרור מבטאת את החירות:

"כי כן דרך אוכלי צלי לאכול עמו דבר חד כי בזה יערב לחיך האוכל ויאכל בכל אות נפשו. גם בזה יוכר גודל העריכות כשיקדים לפיו מרורים" (אור החיים שמות יב, ח).

את קורבן הפסח יש לאכול כבני חורין המוסיפים לסעודתם מאכלים מעוררי טעם ומכיוון שכך מצווה לאכול מרור שהוא ירק חריף הנהוג להיאכל לפני אכילת צלי.

אֲשֶׁר גָּאֲלָנוּ - גְּאוּלַּת הַהוּוּה

הרב גדעון בנימין

בסוף ה"מגיד" קבעו חכמינו את ברכת "גאל ישראל".

"בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱ-לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר גָּאֲלָנוּ וְגָאֵל אֶת אַבְוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, וְהִגִּיעָנוּ לְלֵילָה הַזֶּה לְאֶכָּל בּוֹ מִצֵּה וּמְרוֹר. כֵּן ה' אֱ-לֹהֵינוּ וְאֱ-לֹהֵי אַבְוֹתֵינוּ יִגִּיעָנוּ לְמוֹעֲדֵים וְלְרִגְלִים אַחֲרֵים הַבָּאִים לְקִרְאָתָנוּ לְשָׁלוֹם, שְׂמֵחִים כְּבָנִין עִירֵךְ וְשִׂשִׁים בְּעִבּוֹדְתֶךָ. וְנֹאכַל שָׂם מִן הַזֹּבְחִים וּמִן הַפְּסָחִים אֲשֶׁר יִגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבֵּחַךְ לְרִצּוֹן, וְנִוְדָה לְךָ שִׁיר חֲדָשׁ עַל גְּאֻלְתָּנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשָׁנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה ה', גָּאֵל יִשְׂרָאֵל."

בכל שנה מחדש אני מרגיש כי ברכה זו מהווה את שיאה של ההגדה.

ברכה זו מורכבת משלושה חלקים. החלק הראשון עוסק בעבר: "אֲשֶׁר גָּאֲלָנוּ וְגָאֵל אֶת אַבְוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם". החלק השני עוסק בהווה: "וְהִגִּיעָנוּ לְלֵילָה הַזֶּה לְאֶכָּל בּוֹ מִצֵּה וּמְרוֹר", והחלק השלישי עוסק בעתיד: "כֵּן ה' אֱ-לֹהֵינוּ וְאֱ-לֹהֵי אַבְוֹתֵינוּ יִגִּיעָנוּ לְמוֹעֲדֵים וְלְרִגְלִים אַחֲרֵים הַבָּאִים לְקִרְאָתָנוּ לְשָׁלוֹם... וְנֹאכַל שָׂם מִן הַזֹּבְחִים וּמִן הַפְּסָחִים".

שלושת החלקים האלו משקפים שלושה סוגים של גאולה: גאולה של העבר, גאולה של ההווה וגאולה של העתיד. את גאולת העבר אנו מכירים ולגאולת העתיד אנו מתפללים. אולם בהווה לכאורה אין גאולה. ההווה הוא מעין זמן

מעבר בין גאולת העבר לגאולת העתיד. במצב זה אנו שרויים במשך דורות.

ברומה לכך, גם במישור האישי יש אנשים שחוו בעבר גאולה והם מתרפקים על כך כל חייהם ומדברים על כמה היה להם טוב בעבר. את חייהם בהווה הם בונים על עברם. זהו מצב לא בריא להישען רק על נוסטלגיה כי המשמעות של כך היא שכעת בהווה לא טוב לנו ואנו נאלצים לברוח למחוזות עבר בכדי לצאת מתסכולנו. לעומת זאת יש אנשים שכל הזמן חושבים על העתיד, גם להם ההווה אינו מאיר פנים אבל הם שואבים כוחות מן הציפייה לעתיד טוב יותר מן התקווה לגאולה עתידית. גם דרך זו אינה רצויה כי האדם מסתובב כל הזמן בהרגשה שעכשיו לא טוב לו והוא רק מחכה לטוב המיוחל שיגיע.

במשנה מובאת מחלוקת בין התנאים בנוסח הברכה:

"רבי טרפון אומר אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים ולא היה חותם רבי עקיבא אומר כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בכנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים כו' עד ברוך אתה ה' גאל ישראל" (פסחים י, 1).

שניהם מתייחסים להווה אבל רבי טרפון מדגיש את העבר וכלל. אינו מתייחס לעתיד. לעומתו רבי עקיבא נותן מקום נרחב גם לעתיד.

את חיינו בהווה אנו מבססים על העבר. לעברנו יש השלכות מהותיות על החיים שלנו כפי שהם נבנים בהווה. אולם רבי עקיבא מוסיף לתובנה זו קומה מחודשת. חיינו בהווה מושפעים ומקבלים חיות גם מהעתיד. תכונה זו של רבי עקיבא מקבלת ביטוי במקום אחר בסיפור ידוע. בסוף מסכת מכות מגיעים מספר תנאים להר הצופים ומביטים על ירושלים החרבה. המצב בהווה הוא מאוד קשה, מאוד שפל, דור החורבן יורד מאיגרא רמה של היהדות בתפארתה, לבריאת עמיקתא. והנה דווקא רבי עקיבא מרים את הראש ורואה בשועלים היוצאים מבית המקדש סימן לנבואת הגאולה. רבי עקיבא שואב תקווה מן העתיד.

הברכה בהגדה של פסח היא לפי הנוסח של רבי עקיבא שמדגיש כי את ההווה עלינו למלא במבט מעמיק מתוך העבר ואל עבר העתיד. בדרך זו נוכל להבין כי ההווה בו אנו מצויים הוא חלק בלתי נפרד מתהליך הגאולה הארוך. ההווה איננו זמן מעבר בין גאולת העבר לגאולת העתיד, הוא הוא חלק מהגאולה

"נשמת כל חי" והקשר לארבע כוסות של גאולה

הרב שאול בטאט

"ממצרים גאלתנו ה' אלהינו. ומבית עבדים פדיתנו. ברעב זנתנו. ובשבע כלפלתנו. מחרב הצלתנו. ומדבר מלשתנו. ומחלים רעים ורבים ונאמנים דליתנו".

בפשטות קטע תפילה זה הלקוח מתוך "נשמת כל חי", מיוחס לדורות מסויימים: ממצרים גאלתנו - יציאת מצרים, "ברעב זנתנו" - ככל הנראה מתייחס לתקופה במדבר, "מחרב הצלתנו" מתייחס למלחמות שהיו בדרך, "מדבר מלשתנו", "חלאים רעים" שפקדו אותנו במשך כל הדורות.

אולם דומה שכל הקטע הזה מדבר דווקא על יציאת מצרים. על מנת לבאר זאת נעיין בגמרא בירושלמי (פסחים פרק י הלכה א) השואלת "מניין לארבע כוסות?", כלומר מה המקור בתורה לשתיית ארבע כוסות. אחת מן התשובות מוצאת את המקור בסיפור חלומו של שר המשקים, שם מוזכרת המילה "כוס" ארבע פעמים בשני פסוקים. "וכוס פרעה בידי ואקח את הענבים ואשחט אותם אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה... ונתת כוס פרעה בידו".

יש לברר כיצד פסוקים אלו מהווים מקור לשתיית ארבע כוסות, ומה הקשר ביניהם?

עצמה. אמנם ההווה נראה פחות מרשים מגאולת העבר במצרים ומגאולת העתיד בימי המשיח, אבל הוא הגאולה שלנו. "בכל דור ודור תיב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים". כך מתפרשת הברכה "אשר גאלנו", גאל אותנו עכשיו.

הבן הרשע מבין ארבעת הבנים טועה בנקודה זו. "מה העבודה הזאת לכם?", הרשע אינו מבין מדוע עלינו לקיים את כל המצוות הללו עכשיו, בהווה. הרשע חי בעבר, הוא יודע שפעם הייתה גאולה אבל הוא לא מבין מה לגאולה זו ולימינו אנו.

אדם שחי בעבר או אדם שחי בעתיד, חייו אינם חיים. גם מי שחי את ההווה לכדו ללא קשר לעבר או לעתיד, בבחינת "אכול ושתו פי מחר נמות" (ישעיהו כב, יג) גם כן טועה. הדרך הנכונה היא לחיות את ההווה מתוך מאורעות העבר ולאור ציפיית העתיד.

על פי דברי ה"כלי יקר". הנביא ירמיהו מנבא חורבן בו הצרות יהיו מרובות: **"וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ אַנְה נִצָּא וְאִמְרַתְּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר ה' אֲשֶׁר לְמוֹת לְמוֹת וְאֲשֶׁר לְחָרֵב לְחָרֵב וְאֲשֶׁר לְרָעַב לְרָעַב וְאֲשֶׁר לְשָׂבִי לְשָׂבִי"** (ירמיהו טו, ב). על פסוק זה דורשת הגמרא: **"כל המאוחר בפסוק זה קשה מחבירו. חרב קשה ממות – אי בעית אימא: קרא, ואי בעית אימא: סברא; אי בעית אימא סברא, האי קא מינוול והאי לא קא מינוול"** (בבא בתרא ח ע"ב).

יש הבדל בין אדם שמת כתוצאה מקריסת מערכות לבין אדם שמת באמצעות חרב. צורתו החיצונית של המת הראשון אינה משתנה לעומת צורתו החיצונית של המת השני שהופכת למנוולת. ממשיכה הגמרא: **"ואבעית אימה קרא יקר בעיני ה' המותה לחסידיו"**. לחסידים הקב"ה נותן מוות רגיל ולא מוות בחרב. **"רעב קשה מחרב – איבעית אימא סברא, האי קא מצטער והאי לא קא מצטער. איבעית אימא קרא, טובים היו חללי חרב מחללי רעב"**. ישנה מיתה קשה יותר ממיתה חרב והיא מיתה רעב. בחרב הצער הוא זמני ואילו ברעב הצער יכול להתמשך ימים. בסופו של דבר אומרת הגמרא: **"שבי קשה מכולם"**. למה? **"דכולהו איתנהו ביה"**. יש בשבי את כל סוגי המיתות, כפי שביאר רש"י: **"שביד העובד כוכבים ומזלות לעשות בו כל חפצו – אם למוות, אם לחרב, אם לרעב"**.

אנחנו אומרים **"כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא"**, כשיש ישועה אנו מרימים כוס על כך ומודים לרבש"ע. המבצ בו היו שרויים ישראל במצרים היה של שבי, בו כל סוגי המיתות מתרחשות יום יום. ארבע סוגי מיתות: מוות, חרב, רעב ושבי. ולכן על מנת להודות על הישועה הגדולה אנו מרימים ארבע כוסות כנגד ארבע מיתות מהם ניצלנו.

לכשנתבונן בנשמת כל חי נגלה שמפורטות בו כל אותן מיתות משונות שהיו במצרים. **"ממצרים גאלתנו, מבית עבדים פדיתנו"** – בית עבדים מסמל את בית האסורים ובית השבי. **"וברעב זנתנו"** – במצרים מתו מרעב ועתה הצלת אותנו ממיתה זו. **"מחרב הצלתנו"** – מיתה החרב, שהיו הורגים ושוחטים תינוקות. **"ומדבר מלתתנו"** – מיתה מגיפה שגם היא אירעה במצרים. על כל אחד ואחד מהצלות אלו אנו מייחדים כוס בליל הסדר ומודים לרבש"ע על הישועה הגדולה.

חג האמונה

הרב יוסף נוסבך

מטרת כל יציאת מצרים ובפרט עשר המכות, היא גילוי מלכותו של הקב"ה וביסוס האמונה בלבבות בני ישראל. על הפסוק: **"וְהָיָה לְאוֹת עַל יְדְכָה וּלְטוֹטְפַת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְחַזְקַי הוּצִיאֲנִי מִמִּצְרַיִם"** (שמות יג, טז), ביאר הרמב"ן את יסודות האמונה הנלמדים מיציאת מצרים שלזכרה נקבעו מצוות רבות כגון התפילין:

"ועתה אומר לך כלל בטעם מצות רבות. הנה מעת היות ע"ג בעולם מימי אנוש החלו הדעות להשתבש באמונה, מהם כופרים בעיקר ואומרים כי העולם קדמון, כחשו בה' ויאמרו לא הוא, ומהם מכחישים בידיעתו הפרטית ואמרו איכה ידע אל ויש דעה בעליון (תהלים עג, יא), ומהם שיודו בידיעה ומכחישים בהשגחה ויעשו אדם כדגי הים שלא ישגיח האל בהם ואין עמהם עונש או שכר, יאמרו עזב ה' את הארץ. וכאשר ירצה האלהים בעדה או ביחיד ויעשה עמהם מופת בשנוי מנהגו של עולם וטבעו, יתברר לכל בטול הדעות האלה כלם, כי המופת הנפלא מורה שיש לעולם אלוה מחדשו, ויודע ומשגיח ויכול. וכאשר יהיה המופת ההוא נגזר תחלה מפי נביא יתברר ממנו עוד אמתת הנבואה, כי ידבר האלהים את האדם ויגלה סודו אל עבדיו הנביאים, ותתקיים עם זה התורה כלה:

ולכן יאמר הכתוב במופתים למען תדע **"כי אני ה' בקרב הארץ"** (לעיל ח, יח), **להורות על ההשגחה, כי לא עזב אותה למקרים כדעתם.** ואמר (שם ט, כט) **"למען תדע כי לה' הארץ, להורות על החידוש, כי הם שלו**

החינוך לאמונה הוא הנושא המרכזי של ליל הסדר. בלילה זה אנו משתדלים לשים את הילדים במרכז הבמה ולהעניק להם חוויה של העמקת האמונה והשרשתה בלבבות. וכך כתב הנצי"ב בפירושו לתורה: "דעיקר מצות הספור בזה הלילה בא לחזק אמונה בהשגחה בכל השנה מה שנוגע להליכות עולם בחיים... ובכל שנה חוזר ומספר מחדש כדי שיעשה שורש בלבבו" (העמק דבר, דברים טז, ג).

מעניין לציין שהטור (אורח חיים ס' תיז) הביא בשלושת הרגלים הם כנגד שלושת האבות: פסח הוא כנגד אברהם אבינו, שבועות כנגד יצחק אבינו, וסוכות כנגד יעקב אבינו. "לפי שהמועדים נתקנו כנגד אבות פסח כנגד אברהם דכתיב 'לושי ועשי עוגות' ופסח היה...". והרי אברהם אבינו היה ה"ראש למאמינים" ועסק רבות גם בהפצת שמו של הקב"ה בעולם. יתר על כן, באברהם מתגלה גם נושא הראשוניות וההתחלה, הרי אברהם היה הראשון לגלות את הקב"ה, "בעל הבירה", בעולם. ובדומה לכך פסח הוא הראשון שבשלושת הרגלים. יוצא אפוא שחג הפסח, חג האמונה, מקביל הוא לאברהם אבינו שעסק כה רבות בהשרשתה בעולם.

שבראם מאין ואמר (שם ט, יד) בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ. להורות על היכולת, שהוא שליט בכל, אין מעכב בידו, כי בכל זה היו המצריים מכחישים או מסתפקים. אם כן האותות והמופתים הגדולים עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כלה...

וכן כל כיוצא בהן מצות רבות זכר ליציאת מצרים. והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתכחו, ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלהים. כי הקונה מזווה בזוו אחד וקבעה בפתחו ונתכוון בענינה כבר הודה בחדוש העולם וכידועת הבורא והשגחתו, וגם נבואה, והאמין בכל פנות התורה, מלבד שהודה שחסד הבורא גדול מאד על עושי רצונו, שהוציאנו מאותו עבדות לחירות וכבוד גדול לזכות אבותיהם החפצים ביראת שמו".

הרמב"ן פירט מספר אופני כפירה, שכנגדם באה יציאת מצרים על מנת להוכיח את עיקרי האמונה, את מציאות הבורא והשגחתו. כך מוצא הרמב"ן את המטרות השונות של המכות בפסוקים עצמם: קודם מכת ערוב נאמר: "כִּי אֲנִי ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ", וקודם מכת ברד הקב"ה מזהיר: "בְּעֶבֶר תִּדְעַ כִּי אֵין כְּמוֹנִי בְּכָל הָאָרֶץ", וכן בהפסקת הברד באופן ניסי אומר משר' לפרעה "לְמַעַן תִּדְעַ כִּי לֹהֵ הָאָרֶץ". וכך יוצא שכשאדם מקיים מצווה שהיא זכר ליצ"מ, ואפילו מצווה קלה כמזווה, הרי שהוא מביע אמונה בכל היסודות. סיכום דברי הרמב"ן:

יסוד באמונה	תיאור אופן הכפירה בדברי הרמב"ן	הפסוק העוסק ביסוד זה
חידוש	"כופרים בעיקר ואומרים כי העולם קדמון"	"לְמַעַן תִּדְעַ כִּי לֹהֵ הָאָרֶץ"
ידיעה	"מכחישים בידיעתו הפרטית ואמרו איכה ידע אל"	
השגחה	"ומכחישים בהשגחה ויעשו אדם כדגי הים שלא ישגיח האל בהם"	"כִּי אֲנִי ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ"
יכולת		"בְּעֶבֶר תִּדְעַ כִּי אֵין כְּמוֹנִי בְּכָל הָאָרֶץ"
נבואה		"וכאשר יהיה המופת ההוא נגזר תחלה מפי נביא יתברר ממנו עוד אמתת הנבואה"

ניסן תשע"ה
ישיבת ההסדר שעלבים
ד.ג שמשון 99784
08-9276520

תמלול: לידור עזאני
עריכה: אלעד ברנד
עיצוב: צוריאל גביזון